

Зміцер Жылуновіч vs Вільгельм Кнорын: два погляды на ўтварэнне БССР

УДК 94(476):930

Аляксей ЕЛІСЕЕЎ,
кандыдат гістарычных
наук

Аляксей ЕЛІСЕЕЎ. Зміцер Жылуновіч vs Вільгельм Кнорын: два погляды на ўтварэнне БССР. Артыкул прысвечаны ўзаемаадносінам, поглядам і публіцыстычнаму супрацьстаянню прадстаўнікоў розных суб'ектаў грамадска-палітычнага жыцця Беларусі напярэдадні і падчас утварэння БССР: сакратара Белнацкама і старшыні Цэнтральнага Бюро беларускіх секцый РКП(б) Зміцера Жылуновіча і члена Аблвыкамзаха і Паўночна-Заходняга абласнога камітэта РКП(б) Вільгельма Кнорына. Разглядаецца сутнасць пазіцый, якія займалі Жылуновіч і Кнорын у дачыненні да ўтварэння БССР, а таксама новае сутыкненне іх поглядаў падчас дзесяцігоддзя БССР.

Ключавыя словы: БССР, Беларускі нацыянальны камісарыят, беларускія секцыі РКП(б), Абласны выканаўчы камітэт Заходняй вобласці і фронту, Камуністычная партыя (бальшавікоў) Беларусі.

Aliaksei YELISEYEV. Zmitser Zhylunovich vs Vilgelm Knorin: Two visions of the BSSR. The article offers a retrospective of the relationship, views and journalistic clashes between the representatives of different social and political groups in the run-up to and during the formation of the BSSR, namely Secretary of the Byelorussian National Commissariat, Head of the Central Bureau of Belarusian Sections of the Russian Communist Party (Bolshevik) (RKP(b)) Zmitser Zhylunovich and member of the Regional Executive Committee of the Soviet of Workers, Soldiers and Peasants Deputies of Western Front (Oblskomzap) and RKP(b) North-Western Regional Committee Vilgelm Knorin. The two had different views on the formation of the BSSR. Their new clash happened during the 10th anniversary of the BSSR.

Keywords: BSSR, Byelorussian National Commissariat, Belarusian Sections of the Russian Communist Party (Bolshevik), Regional Executive Committee of the Soviet of Workers, Soldiers and Peasants Deputies of Western Front.

Абвясцілі ў далёкім 1919 годзе Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі з'яўляецца нагодай для таго, каб звярнуцца да ўзаемаадносін і паглядаў дзеячаў, якія стаялі каля яе вытокаў. І асаблівы інтарэс тут выклікаюць дзве ярскія асобы. Гэта Зміцер Жылуновіч – прыхільнік вырашэння беларускага нацыянальнага пытання шляхам утварэн-

ня самастойнай савецкай рэспублікі, і Вільгельм Кнорын, які, наадварот, выступаву супраць нацыянальнай формы самавызначэння для беларусаў.

Дакладна невядома, калі і пры якіх абставінах адбылося іх знаёмства. Падзеі Лютаўскай і Кастрычніцкай рэвалюцый 1917 года яны сустрэлі ў розных месцах: Жылуновіч у Петраградзе, а Кнорын у Мінску. Пачынаючы з сакавіка таго ж года першы браў актыўны ўдзел у адрэджэнні і разгортванні дзейнасці Беларускай сацыялістычнай грамады, стаў лідарам яе Петраградскай арганізацыі. Другі яшчэ ў 1916 годзе апынуўся сярод мінскіх бальшавікоў і праз год быў ужо ў ліку стваральнікаў Мінскага Савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў, з'яўляўся членам Мінскага камітэта РСДРП(б).

Акружэнне З. Жылуновіча складалі Я. Дыла, А. Смоліч, Б. Тарашкевіч, К. Душэўскі, П. Бадунова, Я. Варонка, А. Бурбіс, Я. Лёсік, У. Фальскі, А. Чарвякоў, Ф. Шантыр. В. Кнорын працаваў разам з М. Фрунзэ, Б. Позернам, К. Ландарам, Л. Рэзаўскім, М. Крывашэйным,

ПРА АўТАРА

ЕЛІСЕЕЎ Аляксей Барысавіч.

Нарадзіўся ў 1983 годзе ў г. Баранавічы Брэсцкай вобласці.

Скончыў гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (2006), аспірантуру Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы БДУ (2009).

У 2006–2007 гадах працаваў настаўнікам гісторыі і грамадазнаўства Косінскай ШШ Лагойскага раёна Мінскай вобласці. З 2007 па 2009 год – начальнік аддзела грамадскага аб'яднання садзейнічання беларуска-расійскай інтэграцыі «Разам».

З 2009 года – у сістэме вышэйшай адукацыі краіны: старшы выкладчык, дацэнт кафедры гуманітарных навук, дэкан Мінскага філіяла Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта эканомікі, статыстыкі і інфарматыкі.

У 2015–2018 гадах – намеснік дырэктара, з 2018 года – дырэктар Мінскага філіяла Расійскага эканамічнага ўніверсітэта імя Г.В. Плеханава.

Кандыдат гістарычных навук (2010).

Аўтар больш як 60 навуковых прац і публікацый.

Сфера навуковых інтарэсаў: гістарыяграфія, палітычная і сацыяльная гісторыя БССР і СССР.

◀◀ Зміцер Жылуновіч

◀ Вільгельм Кнорын

І. Алібегавым, А. Мясніковым, С. Магілеўскім, І. Любімавым і іншымі бальшавікамі Заходняга фронту. У 1918 годзе З. Жылуновіч стаў сакратаром Беларускага нацыянальнага камісарыята, удзельнічаў у стварэнні Маскоўскай беларускай секцыі РКП(б), скліканні з'езда беларускіх секцый РКП(б), па выніках якога быў абраны старшынёй Цэнтральнага Бюро секцый. В. Кнорын у гэты час – сакратар Паўночна-Заходняга абласнога камітэта РКП(б), адзін з кіраўнікоў Абласнога выканаўчага камітэта Саветаў рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў Заходняй вобласці і фронту (Аблвыкамзаха).

Добрыя публіцысты, яны абодва ўдзельнічалі ў выданні і рэдагаванні газет: першы – белнацкамаўскай «Дзянніцы», другі – бальшавіцкай «Звезды». Калі на старонках «Дзянніцы» Жылуновіч мэтанакіравана абмяркоўваў магчымасці і шляхі вырашэння беларускага нацыянальнага пытання і настойліва звяртаў увагу на неабходнасць з боку савецкай улады рабіць у гэтай справе адпаведныя захады, то Кнорын на старонках «Звезды» ад імя Аблвыкамзаха абгрунтоўваў ідэю так званага «абласніцтва» і адмаўляў бе-

ларусаму праве на самавызначэнне. Дзеячаў Белнацкама ён называў «савецкімі» сацыял-шавіністамі, характарызаваў беларускі нацыянальны рух як «уваскросіны ў начварнай форме сацыял-шавінізм», заклікаў кінуць усе сілы на барацьбу з ім, са здзіўленнем пісаў, што не ведае і не разумее, хто такі «беларус-камуніст» [1, с. 30, 32–33]. На яго думку, а яна была агульнай для дзеячаў Аблвыкамзаха, задачай камуністаў з'яўлялася знішчэнне нацыяналістычных перашкод, у той час як беларускі нацыянальны рух іх узводзіў, а таму сапраўдныя камуністы не маглі прымаць у ім удзел.

Праблема нацыянальнага самавызначэння не адмаўлялася В. Кнорыным цалкам, але ён глядзеў на яе толькі з пункту погляду карысці для сацыяльных пераўтварэнняў. І праз год пасля абвяшчэння Савецкай Беларусі, у студзені 1920 года, ён пісаў аб тым, што бальшавікам зусім аб'якава, у якіх нацыянальных формах, у якіх дзяржаўных утварэннях і на якой мове робіцца справа сацыяльнай рэвалюцыі – «абы яна рабілася»: «Мы праціўнікі ўсякіх нацыянальных памкненняў, мы за знішчэнне межаў, мы за асіміляцыю, зразумела, не гвалтоўную,

усіх нацыянальных груп... Але калі для дасягнення нашых мэтаў неабходна якая б ні была нацыянальная форма, калі ў гэтай нацыянальнай форме справа рэвалюцыі хутчэй можа прасоўвацца наперад, тады мы за выкарыстанне гэтай нацыянальнай формы» [2, арк. 30].

Пазней З. Жылуновіч успамінаў, што ў адносінах да Белнацкама Аблвыкамзах адразу ўзяў варожы тон і лічыў яго непатрэбнай, шкоднай установай [3, с. 175]. Таму нас не павінен здзіўляць той факт, што ніякага паразумення паміж дзеячамі Аблвыкамзаха і Белнацкама не было. Іншы актыўны ўдзельнік тых падзей Яўсей Канчар сведчыў: перад Белнацкамам стаяла задача пераканаць Аблвыкамзах не толькі ў тым, што беларускі рух не з'яўляецца шкодным, але і ў тым, што з ім не трэба змагацца ўзброенай сілай [4, арк. 6].

У спрэчках з В. Кнорын і дзеячамі Аблвыкамзаха З. Жылуновіч прыняў рашэнне перш за ўсё як публіцыст «Дзянніцы». Спачатку ён надышоў да гэтай справы асцярожна. У шарагу яго артыкулаў сустракаюцца крытычныя з'яўленні наконт рэалізацыі нацыянальнай палітыкі, якія толькі ўскосна закранаюць дзейнасць Аблвыкамзаха, а больш звяртаюць увагу на павярхоўныя адносіны да нацыянальнага пытання наогул. Але ў хуткім часе спрэчкі з бальшавіцкімі кіраўнікамі Заходняй вобласці прынялі вельмі востры характар.

Першае, што зрабіў З. Жылуновіч, – гэта катэгарычна адмежаваў савецка-партыйны цэнтр ад яго прадстаўнікоў на месцах. Ён падкрэсліваў, што нацыянальная палітыка савецкай улады адразу прыняла праўдзівы і разумны напрамак, але на месцах бракуе яе вытлумачэння. На самай справе, як сведчыць пратакол сходу дзеячаў Белнацкама ад 9 верасня 1918 года, Жылуновіч крытычна ўспрымаў і палітыку цэнтра па гэтым пытанні, называючы яе няпэўнай, праз што нельга разлічваць і на добразычлівыя адносіны з Аблвыкамзахам [5, с. 71].

Тым не менш, звярнуўшы ўвагу на акрэсленасць нацыянальнай палітыкі савецкай улады, у якасці адваротнага

прыкладу ён спаслаўся на становішча ў Заходняй вобласці, дзе мясцовая ўлада «ніякім родам не хоча прызнаць высунутых жыццём настойных пытанняў нацыянальных». «Сляпое і ўпартае занябданне іх, само сабою, можа прывесці да дрэнных skutкаў, – пісаў Жылуновіч, – але тыя, хто ўжывае прыказку „пасля мяне – хоць патап“, – з гэтым не лічацца» [6, с. 3]. Ён выказаў меркаванне, што ў гэтых умовах толькі непасрэднае ажыццяўленне нацыянальнай палітыкі праз нацыянальныя ўстановы, якія б мелі права шырокай ініцыятывы і былі падначалены Наркамнацу, дало б найлепшы плён. Фактычна Жылуновіч прапаноўваў надзяліць Белнацкам рэальнымі адміністрацыйнымі і палітычнымі паўнамоцтвамі. Акрамя таго, працу Наркамнаца ў тагачасным яе выглядзе ён назваў не болей чым «пустою забавай».

Не стаў ён шкадаваць негатыўных слоў у адрас Аблвыкамзаха ў артыкулах «Не прыстойна камуністам!» і «Як жа з Беларуссю?», пад якімі наўмысна паставіў подпіс Камуніст Беларусі. Заявіўшы, што аблвыкамзахаўцы вядуць супраць Белнацкама вайну, пабудаваную на інтрыгах і плётках, назваў такіх паводзіны «зраднымі», а далей падкрэсліў: ігнараванне беларускага пытання прыносіць вялікую страту пашырэнню заваёў рэвалюцыі ў Беларусі, а таму беларусы-камуністы і надалей не здымуць беларускае нацыянальнае пытанне з парадку дня, і заклікаў усіх падтрымаць іх [7, с. 3; 8, с. 2].

Ёсць меркаванне, што ў лістападзе – снежні 1918 года З. Жылуновіч і В. Кнорын ужо маглі і сустракацца. Я. Канчар у сваіх успамінах называе прысутных на нарадзе па беларускім пытанні з удзелам У. Леніна: «Сталін, Свядлоў, Канчар, Кнорын, Жылу» [9, арк. 49 адв]. Не дапісаўшы да канца, ён закрэсліў прозвішча Жылуновіча. У рукапісах Канчара адносна гэтай нарады далей запісана: «Ленін лічыць мэтазгодным абвясціць БССР, абавязаць П-З абкам РКП(б) і Аблвыкам Зах лічыцца з такім рашэннем» і адзначана, што на нарадзе прысутнічаў «вораг стварэння Савецкай